

УДК 316.4

© Андрій Камбур
(Чернівці)

ІНДИВІДУАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУ РЕСОЦІАЛІЗАЦІЇ

Спираючись на аналіз джерел та враховуючи актуальність проблеми, метою статті автор визначив висвітлення індивідуальних особливостей процесу ресоціалізації, які проявляються під впливом конкретних подій культурно-історичного розвитку країни.

Стаття написана з урахуванням необхідності з'ясування специфічних причин, що породжують потребу в ресоціалізації (соціальна аномія, соціальна травма, життєво важка ситуація і ін.). У дослідженні йдеться про орієнтації на гуманістичну парадигму виховання, що дозволяє визнати соціально-культурну активність особистості пріоритетом при розробці технологій соціально-культурної діяльності. Отже, у розгорнутій соціально-психологічній моделі висвітлено шлях подолання адаптивних бар'єрів, який би сприяв повноцінній ресоціалізації особистості.

Автор звертає увагу на парадоксальність ситуації, що виникає внаслідок соціальних трансформацій. Вона полягає в тому, що перетворення соціального простору, супроводжуване змінами функцій, а почасти і суттєвими втратами для різних соціальних груп, водночас сприяє актуалізації особистісної суб'єктності, відкриваючи для індивідів нові, раніше недосяжні, непривабливі або просто невідомі їм частини соціального простору. Більше того, дисбаланс соціальної структури сприяє не тільки руйнації, а й народженню нових соціальних груп, започаткованих найбільш творчими та активними індивідами. Тобто групові втрати для індивідів можуть поставати як набутки.

Ключові слова: ресоціалізація, соціалізація, ситуація, бідність, криза, реструктуризований простір, аномія, девіація.

Постановка проблеми. Процеси соціалізації та ресоціалізації особистості сьогодні обумовлені різноманітними, нерідко суперечливими явищами. Серед них швидкий темп розвитку науки та нових технологій з одного боку та перманентна соціально-економічна криза з іншого. Суперечливими є також зростання інформаційного простору, знецінення знань і дефіцит професіоналів своєї справи. В цьому зв'язку досить дивно поєднуються гуманізація соціальних стосунків у сучасному суспільстві разом з фактичною деформацією духовних цінностей.

У стабільний період розвитку суспільства особистість під час соціалізації засвоює соціальний досвід і використовує його для адаптації в соціумі. Таке засвоєння відбувається цілеспрямовано і стихійно водночас, будучи присутнім на будь-якому етапі соціалізації завдяки зусиллям сім'ї, школи, різних соціальних інститутів та під впливом різноманітних аспектів життя. Соціально-психологічні підходи до соціалізації особистості ґрунтуються на визнанні унікальності її буття, переконаності у тому, що вона є свідомою істотою, що володіє закладеними природою потенційними здібностями для особистісного росту, для самоактуалізації в суспільстві.

В період економічної кризи особистість може потрапити в ситуацію зміни власного соціального статусу, до прикладу втратити роботу. Тоді в неї виникає потреба в адаптації до нових видів трудової діяльності, до життя в новій країні, до навчання в новому закладі,

стосунків та спілкування, нових норм та культурних цінностей, які слід засвоїти замість старих, уже неактуальних. Тобто, відбувається процес ресоціалізації. Окрім цього, соціальні протиріччя призводять до формування, поряд із соціально прийнятними зразками людської поведінки, антигромадських та антисоціальних проявів, таких як наркоманія, алкоголізм, злочинність, жорстокість, апатія, суїцид тощо. Усі вони є наслідком асоціалізації особистості. Слід зазначити, що стосовно людей, котрі стали на шлях злочинності, обравши відповідно злочинний тип поведінки, суспільство через інститути соціалізації, органи соціального контролю також здійснює ресоціалізацію.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Українські та російські науковці стали активно використовувати поняття «ресоціалізація» у 1960-і роки в період активного розвитку соціальних наук, насамперед соціології. Наразі ж увагу вітчизняних дослідників до проблем соціокультурної ресоціалізації особистості привернула передусім трансформація соціальних відносин в Україні. Сутність зазначених процесів досліджують А.А. Бодалев, І.С. Кон, Д.А. Леонтьєв, Ю.М. Орлов, Е.А. Орлова, В.А. Петровський, А.А. Реан, Ю.М. Резник, В.Е. Чудновський та ін. Науковці досліджують конкретні механізми соціокультурної ресоціалізації і формування особистісних смислів в умовах зміни суспільних відносин, що відбуваються разом з просуванням індивіда щаблями життєвого циклу. Слід зазначити, що дослідження ведуться в різних напрямках, зокрема в межах культурної антропології, екзистенційної філософії, акмеології, психології розвитку, психології спілкування, соціології малих груп. Поряд з цим, увагу дослідників привернула не лише первинна соціалізація, а й ресоціалізація особистості в більш зрілих вікових періодах.

Постановка завдання. Виходячи з аналізу джерел та актуальності обраної проблеми, метою даної статті є висвітлення індивідуальних особливостей процесу ресоціалізації та їх впливу на особистість.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поняття соціалізація було введено у соціальну психологію всередині ХХ століття і в різних наукових школах воно отримало різну інтерпретацію:

- 1) у необихевіоризмі – як соціальне научіння;
- 2) у школі символічного інтераціоналізму – як результат соціальної взаємодії;
- 3) у гуманістичній – як самоактуалізація Я-концепції [11, с. 635].

Загалом явище соціалізації багатогранне, і кожен із вказаних напрямків акцентує увагу на одній зі сторін цього феномену. У вітчизняній психології проблема соціалізації розробляється в рамках диспозиційної концепції регуляції соціальної поведінки, де представлена ієрархія диспозицій, що синтезують систему регуляції соціальної поведінки залежно від міри включеності в суспільні відносини. Впродовж тривалого часу увагу вітчизняних психологів привертала переважно соціалізація як виховання в інституалізованих освітніх системах. Вже згодом предметом серйозного вивчення стали процеси, які протікають поза офіційними структурами, зокрема в неформальних об'єднаннях, у стихійних групах та ін.

Як відмічає Л.Е. Орбан-Лембрик, стабільність-нестабільність розвитку суспільства та індивідуальні особливості розвитку людей утворюють різноманітні лінії соціальної поведінки та варіантів їх життєвого шляху. Життєвий шлях людини можна умовно визначити як життєві цикли. Життєві цикли – це важливі віхи в біографії людини, які можуть розглядатися як якісними етапами становлення соціального «Я» - дошкільний період, навчання в школі, студентське життя, одруження (сімейне життя), служба в армії, вибір професії і працевлаштування (трудова циклі), вихід на пенсію (пенсійний цикл) [10, с. 301].

Кожен етап життєвого циклу супроводжується двома взаємодоповнюючими процесами: десоціалізацією і ресоціалізацією. Відставання в соціалізації означає несвоєчасне, запізніле засвоєння особистістю тих позитивних норм, зразків поведінки, які

передбачені суспільством для кожного етапу соціалізації. У найзагальнішому вигляді під соціалізацією розуміється процес і результат соціального розвитку людини, а життєвий шлях – це не тільки рух людини вперед, але й наверх, до більш високих форм соціальності, до кращих проявів людської сутності.

Слід зазначити, що соціалізацію слід розглядати як двосторонній процес в єдності його внутрішнього і зовнішнього змісту. Зовнішній прояв процесу – це сукупність всіх соціальних впливів на людину, які регулюють прояви властивих суб'єкту імпульсів та захоплень. Внутрішній же процес проявляється у становленні цілісної особистості, її зрілості.

Засвоюючи й відтворюючи соціальний досвід людина виступає в двох позиціях: як об'єкт і як суб'єкт соціалізації. Б.Г. Ананьєв визначив людину як об'єкт у відношенні до соціальних впливів, спрямованих на неї. Він вважав, що, перш ніж розглядати особистість з точки зору її внутрішнього змісту, тобто як суб'єкта суспільних стосунків, спочатку слід охарактеризувати сукупність всіх соціальних сил і впливів, які діють на неї ззовні [2].

У соціальній психології поряд із соціалізацією досліджуються також явища ресоціалізації та десоціалізації. Зокрема, констатується, що явище ресоціалізації поширене в суспільстві у перехідний період розвитку, коли відбуваються докорінні зміни соціального середовища, що зумовлює потребу особистості пристосуватися до нових соціальних обставин, норм і цінностей. На думку вчених, це є болісним процесом для людини, адже нерідко вимагає цілковитої зміни поглядів на суспільство, переоцінки свого життя, руйнування попереднього і формування нового світорозуміння, розриву з традиційними культурними цінностями, необхідності брати на себе незвичну соціальну роль тощо [6].

Для розуміння сутності ресоціалізаційного процесу важливою є ідея Г. Андрєєвої щодо того, що соціалізація – це двосторонній процес, який включає в себе, з одного боку, засвоєння індивідом соціального досвіду шляхом входження в соціальне середовище, систему соціальних зв'язків, з іншого ж боку – є процесом активного відтворення індивідом системи соціальних зв'язків за рахунок його активної діяльності, включення в соціальне середовище. Ця ідея свідчить про можливий момент розриву між отриманням, засвоєнням індивідом позитивного «соціалізаційного набору» і нездатністю його відтворити в реальному житті. Отриманий, засвоєний і відтворений соціальний досвід неадекватні, а розмір розриву між ними визначає рівень десоціалізації особистості [3].

Десоціалізація – зворотній щодо соціалізації процес, який характеризується відчуженням особистості від основної маси людей, входження її в асоціальні чи антисоціальні неформальні групи, а також відлучення від старих цінностей, норм, ролей і правил поведінки.

Соціально-психологічна стабільність суспільства, як і соціальна, політична, економічна та інші її форми, однозначно пов'язана із суспільним прогресом. Йдеться про напрям розвитку суспільства, що характеризується позитивними змінами окремих соціальних спільностей та індивідів, переходом від менш досконалого стану до більш досконалого тощо. Джерелом такого вектора соціальних трансформацій є потреби та інтереси людей.

Відсутність можливості для задоволення потреб, розвитку інтересів і цінностей породжує регрес, занепад, стагнацію.

Ресоціалізація здійснюється як процес засвоєння індивідом соціальних норм та культурних цінностей, які не були засвоєні, або недостатньо засвоєні раніше, або ж радикально відрізняються від засвоєних ним раніше. Цьому процесу передують руйнування раніше прийнятих цінностей і моделей поведінки особистості. За Е. Гідденсом, ресоціалізація – це вид особистісної зміни, за якої зрілий індивід вибирає тип поведінки, відмінний від прийнятого раніше. За П. Бергером та Т. Лукманом, крайнім випадком ресоціалізації є таке перетворення індивіда, коли він «переключається» з одного світу на

інший (еміграція, набуття нового віросповідання, висхідна вертикальна мобільність, тривалість госпіталізації тощо), тоді процеси ресоціалізації за змістом стають схожі на первинну соціалізацію, так як дозволяють з урахування нових диспозицій розглядати існуючу реальність.

Умовою успішної ресоціалізації є наявність соціальної бази, що опосередкована для індивіда значимими іншими, та інтенсивна взаємодія з персоналом соціалізації. Вторинна соціалізація може бути наближеною до ресоціалізації, але завжди відрізняється від неї тим, що будується на базі первинних інтерналізацій. В ній реальне інтерпретується в послідовній взаємодії з минулим. Ресоціалізація ж не передбачає узгодженості з минулим, яке перетлумачується, щоб відповідати теперішній реальності. Основою для ресоціалізації є теперішнє, тоді як для вторинної соціалізації – минуле. Ресоціалізація передбачає набуття нової соціальної ідентичності або закріплення досягнутої раніше в нових соціальних умовах зміненої реальності. Суспільство, піклуючись про вирівнювання можливостей індивідів у їх соціальній адаптації, організовує ресоціалізаційну діяльність різних інститутів ресоціалізації, які забезпечені для цього відповідними кадрами та матеріальною базою [9, с.211].

Ресоціалізуючі заходи здійснюють ті самі соціальні інститути, що й соціалізацію: сім'я, школа, трудовий колектив, навчальні заклади, громадські організації тощо.

В соціальній психології існує таке визначення ресоціалізації, за яким вона є відновленням раніше порушених якостей особистості, необхідних їй для повноцінної життєдіяльності в суспільстві.

Ресоціалізація розглядається як принцип, згідно з яким розвиток особистості протягом всього життя проходить по висхідному шляху і будується на основі закріплення пройденого, що не є незаперечним. Але властивості особистості, що сформовані раніше, не є незмінними. Ресоціалізація охоплює багато видів діяльності – від занять з виправлення навичок читання до професійної перепідготовки робітників. Психотерапія також є однією з форм ресоціалізації. Під її впливом люди намагаються розібратися зі своїми конфліктами та змінити свою поведінку на основі цього розуміння.

В іншому контексті розглядається ресоціалізація засуджених, яка забезпечує реалізацію принципів соціальної справедливості, законності, диференціації та індивідуалізації покарання, виправлення засуджених [7].

За своєю суттю це процес соціального оновлення особистості, засвоєння нею позитивних з погляду суспільства соціальних норм і цінностей, прийнятних зразків поведінки. Пов'язана ресоціалізація з руйнуванням засвоєних індивідом у процесі асоціалізації, десоціалізації негативних антигромадських норм і цінностей та, водночас, з прищепленням визнаних суспільством цінностей і вчинків. Для особистості, яка скоїла злочин й опинилася у місці позбавлення волі, процес ресоціалізації передбачає руйнування асоціальних зразків поведінки, поновлення та розвиток у неї соціально корисних зв'язків із суспільством, закріплення позитивних соціальних цінностей. Над цим працюють спеціальні інститути (виправно-трудова колонія для неповнолітніх, в'язниці та ін.). З ресоціалізацією пов'язаний процес соціальної реабілітації.

Поняття ресоціалізація розкрито у Словнику-довіднику для соціальних педагогів і соціальних працівників, як:

- 1) відновлення особистістю якостей, необхідних для нормальної життєдіяльності в суспільстві;
- 2) засвоєння нових цінностей, ролей, навичок замість попередніх;
- 3) комплекс заходів, спрямований на відновлення соціального статусу особистості, втрачених або несформованих соціальних навичок, переорієнтація соціальних і референтних орієнтацій девіантів за рахунок включення їх у нові, позитивно орієнтовані відношення й види діяльності.

Отже, ресоціалізація, як правило, пов'язана з істотними змінами соціального статусу особистості, якісними трансформаціями соціального середовища, в якому ця особистість функціонує [12].

Іншого змісту набуває визначення ресоціалізації щодо засуджених. У цьому випадку дане поняття трактується, як «відновлення, збереження й розвиток соціально корисних зв'язків і відносин засудженого як у період відбування ним покарання, так і на першому етапі його життя після звільнення» [Там само].

Слід зазначити, що ресоціалізація передбачає відновлення втрачених «форм зрілої соціальності», причому її можна розглядати як один із найскладніших соціальних процесів, який спрямований на подолання десоціалізації особистості, тобто відновлення особистістю якостей, необхідних для нормальної життєдіяльності в суспільстві, засвоєння нових цінностей, соціальних ролей і навичок замість втрачених, деформованих або несформованих, переорієнтація соціального спрямування особистості за рахунок включення її у нові, позитивно орієнтовані міжособистісні стосунки й види діяльності.

До числа тих, хто потребує ресоціалізації, відносять також особистості з характеристиками «маргінала». Маргінальна особистість – індивід, який, опинившись на межі двох чи кількох культур, подолав межі спільноти, в якій виховувався, однак не зміг увійти або не був прийнятий у нову групу.

Основними характеристиками «маргіналів» є внутрішня соціальна нестабільність, стан психологічного дискомфорту, почуття самотності, схильність до аморальної поведінки. Вони нездатні засвоїти культурні традиції та цінності, соціальні навички поведінки середовища, в яке потрапили (наприклад, житель сільської місцевості змушений працювати у великому місті). «Маргінальна» особистість відчуває високу соціальну напруженість, легко вступає у конфлікт із навколишнім середовищем. Нерідко внутрішньорольовий конфлікт переростає у злочин [10].

З точки зору соціальної психології, однією з основних причин відхилень у поведінці є порушення соціальних відносин особистості, яке має своїм наслідком афект неадекватності.

Аналіз соціально-психологічної літератури показав, що у процесі ресоціалізації самотні студентам-новачкам, під час їхнього навчання у коледжі, заважають адаптуватися до змінених соціальних умов певні характерологічні якості. На основі досліджень, проведених Керолін І. Кутрона серед студентів-новачків університету, було зроблено висновки про те, що певні якості характеру утруднюють ресоціалізацію, зокрема це: невпевненість у собі при спілкуванні, відсутність навичок спілкування, сором'язливість та чутливість до відмови у контакті, невміння реально оцінити свої можливості, якості та визначити досяжні цілі спілкування, постійне самозвинувачення, самокритика свого характеру [8, с.402].

Як наслідок, виникає соціально-психологічна дезадаптація – порушення процесу активного пристосування індивіда до умов соціального середовища засобами взаємодії і спілкування за наявності хибного або недостатньо розвиненого уявлення людини про себе і свої соціальні зв'язки та міжособистісні контакти.

Соціально-психологічна дезадаптація може виникнути внаслідок стресів, фізичних і психічних захворювань, емоційних переживань, конфліктів тощо.

Найчастіше вона зумовлює збої у процесі оволодіння особистістю відповідною роллю при входженні в нову соціальну ситуацію, під час набуття навичок спілкування та взаємодії. Супроводжується вона незадоволенням особистості своїм становищем у групі, ефективністю реалізації свого комунікативного потенціалу, зниженням самооцінки, розмиванням індивідуальності, посиленням незадоволеності своїм становищем у соціальному оточенні загалом. Як правило, внутрішній конфлікт особистості, конфлікт між її статусом та домаганнями, може спровокувати асоціальні прояви поведінки.

Особливості кризового суспільства проявляються також у вимогах до

характерологічних якостей людини, що сприятимуть ресоціалізації та які мають бути сформовані для оптимального функціонування в якості повноправного члена суспільства, групи. Ці риси самі по собі не зовсім відрізняються від рис особистості, необхідних раніше, але їх поєднання передбачає велику вираженість амбівалентності, тобто поєднання різноспрямованих рис, що в результаті зможуть забезпечити взаємну компенсацію їх соціальних проявів в поведінці людини. Наприклад, амбівалентність егоїзму і альтруїзму призводить до асертивності як здатності в однаковій мірі реалізувати свої інтереси та інтереси іншої людини. Крім цього, складність і динаміка ресоціалізації зрілої людини (як і соціалізації) вимагає максимальної гармонізації якостей в процесі соціального розвитку, що передбачає єдність протилежних проявів: пластичності і стійкості, екстернальності-інтернальності, мобільності-ригідності тощо [4].

Як вважає О.В. Хухлаєва, люди відрізняються за ступенем впливу на хід власного життя, оволодіння численними життєвими ситуаціями. Активність особистості проявляється в тому, як вона перетворює обставини, спрямовує хід життя, формує життєву позицію. Для того, щоб навчитися жити відповідно своїй індивідуальності, необхідне глибоке знання і розуміння самого себе [13, с. 29].

На основі аналізу соціально-психологічної літератури, вважаємо, що якостями особистості, які відіграють важливу роль у процесі ресоціалізації, є такі:

- творчість (креативність) – уміння нестандартно сприймати дійсність та розв'язувати життєві та професійні завдання;
- толерантність до нових знань, відкритість чужому досвіду;
- комунікативні та організаторські вміння – сформованість соціально-психологічної компетентності;
- самодостатність;
- функціональний перфекціонізм (прагнення до досконалості з урахуванням власних можливостей, толерантність до власних помилок, прагнення до організованості).

У випадку, коли процес соціалізації залишається без гуманістичного змісту, він стає інструментом психологічного тиску, насиллям, яке спрямоване не на особистісне зростання, і не на досягнення у єдиному значенні індивідуальності, а на уніфікацію, стратифікацію, нівелювання «Я».

Отже, сучасній людині необхідно знати свої переваги та недоліки, оскільки вони є важливою умовою її продуктивної діяльності в суспільстві, тому можна вважати, що якість і характер ресоціалізації значною мірою визначаються особистісними якостями людини.

Висновки з проведеного дослідження. Змістовна інтерпретація поняття «ресоціалізація особистості» зумовлена двома рівнями аналізу, що пов'язують її або з «адаптацією», або з «соціалізацією». У контексті соціальної та культурної антропології інтерпретація даного терміна наближається за змістом до терміну «адаптація», який передбачає корекцію і пристосування раніше сформованих цінностей до нового соціально-культурного середовища. Однак ресоціалізація розглядається як процес засвоєння нового соціокультурного середовища, в якому досягається принципово новий стан соціальних відносин особистості і складаються передумови для подальшої успішної діяльності, в тому числі за рахунок підвищення рівня емоційної задоволеності матеріальним становищем, відносинами з оточуючими і т.д. У цьому процесі можуть бути виділені окремі стадії, які починаючи з етапу ціннісного конфлікту через «культурний шок» (десоціалізацію) призводять до відновлення і налагодження контактів в новому соціокультурному середовищі (адаптація) і повернення особистості до стану емоційного комфорту (ресоціалізація).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авраменко, В.Ю. Научное понимание ресоциализации как социально-педагогической цели работы с заключенным / В.Ю. Авраменко // Актуальные проблемы совершенной психологии и педагогики. - Челябинск, 2010. - Вып. 1. - С. 5-9.
2. Ананьев Б.Г. Человек как предмет познания / Б.Г. Ананьев. – СПб.: Питер, 2001. – 288 с.
3. Андреева Г.М. Психология социального познания: учеб. пособие для студ. психол. и пед. спец. вузов / Г.М. Андреева. – М., 2000. – 287 с.
4. Андриенко Е.В. Социальная психология: Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений. – М.: Издательский центр «Академия», 2004. – 264 с.
5. Белинская Е. П., Стафаненко Т. Г. Этническая социализация подростка. / Е.П. Белинская, Т.Г. Стафаненко - М.: Московский психолого-социальный институт; Воронеж: Изд-во НПО «Модек», 2000. - 208 с.
6. Городяненко В.Г. Соціологія : Підручник / В.Г. Городяненко. – Київ : Видавничий центр «Академія», 2003.
7. Калашник Н.С. Уточнення понятійного апарату процесу ресоціалізації в соціально-педагогічній роботі з неповнолітніми в пенітенціарній системі України [Електронний ресурс] / Н.С. Калашник. – Режим доступу: http://www.kvs.zp.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=198&Itemid=189.
8. Лабиринты одиночества : Пер. с англ. /Сост., общ. ред. и предисл. Н.Е. Покровского. – М.: Прогресс, 1989. – 624 с.
9. Москаленко В.В. Психологія соціального впливу. Навч. пос. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 448 с.
10. Орбан-Лембрик Л.Е. Соціальна психологія: Посібник /Л.Е. Орбан-Лембрик. – К.: Академвидав, 2003. – 448 с.
11. Словарь практического психолога / [авт. - сост. С.Ю. Головин.] – Минск: Харвест, 1997. – 800 с.
12. Словник-довідник для соціальних працівників та соціальних педагогів / За ред. А.Й.Капської, І.М. Пінчук, С.В.Толстоухової. – К.: УДЦССМ, 2000.
13. Хухлаева О.В. Психология развития: молодость, зрелость, старость: учеб. пособ. для студ высш. учеб. заведений / О.В. Хухлаева. – М.: Изд-кий центр «Академия», 2002. – 208 с.

Summary

Individual features of the process of resocialization

Based on the analysis of sources and topicality of the chosen problem the objective of the article is highlighting of the specific features of the process of socialization manifested under the influence of the specific characteristics of cultural and historical development of the country.

The author of the article draws your attention to the accents placed by social interpretation of the meaning of “resocialization”. They point primarily to the parameters of mass social mobility. Thus, sociological analysis having a large heuristic directs researches to identify the general typology of social phenomena and processes.

The article takes into account the importance to clarify some specific reasons that generate the need in resocialization (social anomie, social trauma, vitally difficult situation, etc). The research goes about humanistic paradigm of education that acknowledges social and cultural

activity. Thus, the given socio-cultural model shows the way of overcoming adaptive barriers in complete resocialization of personality.

Attention is paid to the paradoxical situation that appears due to social transformations. It is that the transformation of social environment will be followed by changes of functions along with substantial losses for different social groups, but at the same time it assists in actualization of personal subjectivism opening new and previously unattainable, unattractive or simply unknown parts of social environment. Moreover, the imbalance of social structure encourages not only destruction, but also the emergence of new social groups initiated by the most creative and active individuals. Which means that group losses for may arise as gains.

Keywords: socialization, resocialization of personality, secondary socialization, exclusion, resocialization, situation, poverty, crisis, restructured environment, anomie, deviation.

Надійшла до редакції 12.10.2019 р.